'שלל-2' – טיבוע הספינה 'לינו'
השני במבצעי 'שלל' – סיכול רכש ערבי במלחמת העצמאות

מאת: יהודה בן-צור

לדברי עדה סרני, הממונה על שלוחת 'המוסד לעליה ב' באיטליה, היא קיבלה מ'פינו' - פנחס גינזברג, חשב 'המוסד' בז'נווה, את המידע על הספינה 'לינו' בשיחה טלפונית ב-28 במרץ 1948: "העומדת להפליג מפיומה לבירות עם מטען של 6.000 רובים... ואת פקודתו של שאול אביגור: לתפוס את האוניה ואם אפשר גם להטביעה"[1]. קל להגיד, אך איך עושים זאת ? יש לזכור, שמעשה מעין זה, לא היה בתחום "ההתמחות" של 'המוסד' ובוודאי לא של מי שעמדה בראשו באיטליה. עדה כינסה לישיבה דחופה קבוצת אנשים מצמרת 'המוסד' ומערכת הרכש שכללה את אהוד אבריאל, שנזעק מפראג, מוניה מרדור, הממונה על הרכש באיטליה, 'אסף'-שלום- לוין, שטיפל באותה עת ברכש האווירי באיטליה ויוס'לה דרור, ימאי הפלי"ם, שנמנה באותה עת על מאגר מלווי אוניות המעפילים באיטליה והיה בעל נסיון בחבלה ימית[2]. "סיעור המוחות" העלה כמה רעיונות, שעד מהרה התבררו כבלתי-מעשיים.

הרעיון הראשון היה ל"הפציץ" את 'לינו' מהאוויר באמצעות מטוס C46, שנרכש בארה"ב והיה בהמתנה באיטליה עד לסיום המנדט הבריטי בארץ ישראל. מוניה ויוס'לה (וגם... הטייסים) הביעו ספקות. יוס'לה היה מוכן לאלתר פצצה, אך לימים הוא הסביר שנכונותו היתה מותנית: "...במידה שיימצא טייס שיטול על עצמו משימה זו... הפצצה הוכנה למועד... וטוב שלא נזקקנו לה...". שאול מאירוב-אביגור, שרק שלושה ימים קודם לכן הגיע לז'נבה כמרכז הרכש באירופה, צידד בפעולה האווירית, שנראתה לו כמהירה ביותר, ללמדך על החשיבות הרבה שיוחסה באותה עת - 'משבר מרץ' - למניעת הגעת משלוח הרובים לידי הערבים. ב-29.3 הפעיל 'אסף' סיור אווירי, שלא העלה דבר. הוא דווח לשאול: "אתמול לא הצליחו לגלות את הישמעאלית [כינוי 'לינו']. היום ממשיכים לחפש". התברר שהיו אלו מאמצי-שווא, מאחר ובעת הסיור היתה 'לינו' בנמל רייקה, אליו היא הוחזרה ע"י היוגוסלבים.

גם לאחר שהיא יצאה שנית ב-31.3, המשיך שאול להאמין בדרך זו, מה גם שדווח לו ב-1 באפריל, ש"פרדי [טייס, פעיל רכש אווירי] בוער לעניין". כמה שעות לאחר מכן, צינן 'אסף' את האווירה בהודיעו: "שמחמת מזג האוויר אין הבחורים יכולים לצאת לעסק הישמעאלי וצאתם נדחה ליום-יומיים". בזאת הסתיימה הפעילות האווירית, שסיכוייה היו קלושים מראש והשלכותיה המדיניות – לו הצליחה – היו כבדים מנשוא, משום שהיה זה מעשה פיראטי בלב-ים כנגד מדינה נייטראלית ידידותית.

הרעיון השני היה להשתלט על הספינה בעת ההפלגה באמצעות ספינה של 'המוסד', שתאויש ע"י ימאי הפלי"ם ממאגר מלווי אוניות המעפילים באיטליה. הכוונה היתה להפעיל את אחת משתי הספינות, 'נירית' - San Antonio, ספינת-משא, שהייתה בשלבי הסבה להובלת מעפילים או 'השחף', יכטה מהירה יחסית, אך בעלת כושר שייט נמוך. שתיהן נמצאו הרחק בחוף המערבי של איטליה ובלתי כשירות להפלגה מידית. מוניה, שתמך בדרך זו, המליץ למנות את אמנון יונה, פלמ"חניק שעסק בעניני 'ההגנה' באיטליה, למפקד הכוח. בתום הישיבה, הייתה עדה "משוכנעת שאף אחת מהתוכניות שהוצעו לא תצליח".
ראוי לציין, ש'המוסד' הקדיש גם מאמץ הסברתי-מדיני לסיכול הרכש הערבי. ב-30.3, דווח מפאריס לשאול: "ענין המכירה לישמעאלים הופיע בשני עתונים שמאליים. [וניה] הדרי עוד ינסה בלחץ מדיני. בדרך האחרת [הצבאית] עוסק יעקב ס. [האם מדובר בינק'לה סלומון ? לשעבר מג"ד הגדוד ה- 4]

---

[1]. עדות עדה, סימול ראשי 19.40, מסמך סודי ביותר שנפתח במרץ 1995, את"ה – 'ארכיון תולדות ההגנה'.
[2]. יוס'לה ביצע את הפיגוע באונית הגירוש הבריטית Ocean Vigor ב-2.4.47, במפרץ פמגוסטה.

(התכנית לעשות במים)". הכוונה, ככל הנראה להשתלטות על 'לינו' בעת ההפלגה. במקביל, ניסתה מערכת הרכש לנצל את ההזדמנות ש"הכלי כבר חזר לר. [נמל רייקה] הדבר ברור. פליכס [דורון, יד-ימינו של אבריאל בפראג] התחיל לטפל שימכרו לנו הסחורה... יתכן שידע מחר".

למחרת היום, ב-31.3, קיבלה עדה הודעה לאקונית משאול: "לינו הפליגה הבוקר". לדבריה, היא "נכנסה ללחץ": "חיפשתי פתרון... לבסוף נצנצה לי קרן-אור". מנסיונה והיכרותה את מנטליות רבי-החובלים האיטלקים של ספינות קטנות, המעדיפים לבלות לילה בנמל איטלקי לפני שהם עוזבים את מימי איטליה, חשבה בלבה: "מי יודע, אולי גם רב החובל של 'לינו' נמשך לנמל איטלקי כלשהו...". הבעיה הייתה, איך לאתר את הנמל, אם וכאשר יחליט רב-החובל לנהוג בהתאם ל"משאלת הלב" שלה. בנצלה את קשריה הענפים בנושא ההעפלה, פנתה עדה הישר לאדמירל, מפקד הצי האיטלקי וסיפרה לו "את האמת, אך לא את כולה... אינני יודעת נגד מי יופעל הנשק, האם נגדנו... או נגדכם, בגלל הבחירות [הקרבות] " והצליחה לשכנעו להורות לכול שלטונות החוף האדריאטי "לעצור את 'לינו', אם היא תיכנס למים הטריטוריאליים...".

תהיה הגרסה אשר תהיה, ב-3 באפריל 1948, נתבשרה עדה:" 'לינו' נעצרה בנמל מולפטה [והועברה לאחר מכן לנמל בארי הסמוך]... פתחנו בחקירה". התברר, שהספינה נכנסה לנמל בשל תקלה טכנית. על זה נאמר "יותר מזל משכל": "שאול טילפן [לעדה] מז'נבה, הביע את שמחתו... וחזר על פקודתו: לחבל ב'לינו' ". בעדות נוספת טוענת עדה: "דרשו ממני שהאוניה לא תסע יותר. גם אני רציתי, אבל איך עושים". הפרשה התפרסמה בעתונות וגרמה להתנצחות בין הימין לשמאל האיטלקי באשר ליעוד הנשק. לדברי שיי'קה דן, נציג 'המוסד' ביוגוסלביה: "כשהתפרסם בעתוני איטליה שטיטו שלח נשק לקומוניסטים בקשתי מהיוגוסלבים שלא יכחישו זאת והם לא הכחישו".

למחרת היום התקיימה ברומא פגישה של "שלושת הגדולים"[3], פעילי הרכש – יהודה ארזי, אהוד אבריאל ומוניה מרדור – לדון ולתאם ענין מטעני הנשק. לדברי עדה הצטרף לפגישה גם: "שלום לוין ['אסף'] שהעלה את השאלה – מי ימשיך בטיפול ב'לינו'... התחילה פרשת מינוי המפקד... המבוגרים סרבו – זקי [זקימוביץ, סגנה של עדה], שלום לוין ומוניה...". איש מהנוכחים, לא היה מוכן לקחת לידיו את "תפוח האדמה הלוהט", לרבות מוניה – על אף או נכון יותר בשל נסיונו הקודם בפרשת הפיגוע באונית הגירוש הבריטית 'פטריה' בנמל חיפה בנובמבר 1940 - שהודה, בין היתר, שהוא חשש מכשלון (יצויין ששמו של יעקב סלומון, מבכירי הפלמ"ח, שבאותה עת עסק בארגון 'הבריגדה הצ'כית', לא הוזכר). הענין הועבר להכרעתו של שאול, שבחר במוניה, כמפקד המבצע. מוניה קיבל את "דין התנועה" ומכאן והילך שותפו במבצע כל גורמי 'ההגנה', שפעלו באיטליה. ב-31.3.48 הנחה שאול את 'דני'-זאב שינד, מבכירי 'המוסד' שעמד לנסוע ארצה, לבקש מב-ג: "רשות עקרונית למעשי ח' ". בניירות העבודה שלו, רשם שאול: "סמכות בענין חנה [אופייני לשאול הזהיר - הוא אינו מזכיר את המלה המפורשת חבלה]. עד שאקבל הודעה אבצע לפי מדת היכולת"[4].

ב-5 באפריל 1948 הציג 'דני' בפני ב-ג את בקשת שאול. עוד באותו יום השיב ב.ג בחיוב וגורלה של 'לינו' נחרץ.

בבדיקת מסמכי הספינה שערכו הרשויות האיטלקיות התברר, שהם כשרים ולכאורה אין עילה למנוע את המשך הפלגתה. כבר למחרת פרסום הפרשה התיצבה קבוצת חבלנים איטלקיים והציעה

---

[3]. כינוי שב-ג "הדביק" לפעילי הרכש הבכירים, 'יומן המלחמה', עמ' 313.
[4]. 'מחברות שאול', עמ' 16, א"צ.

יוסל'ה דרור

את "שירותיה" התת-מימיים ל'מוסד'. לכשנודע לעדה, שליוס'לה אין חומרים להכנת מוקש ימי, מאולתר ככול שיהיה וכי דרושים לו ימים אחדים להכנתו, היא נטתה לקבל את הצעת האיטלקים. לדברי עדה פרץ ויכוח בינה ליוס'לה: "חבלנים איטלקים ? את רוצה להעסיק שכירי חרב... יוס'לה היה מזועזע. הוא ביקש שאתן לו כמה שעות, כדי לנסות לאסוף את החמרים". עדה לא ידעה עם מי יש לה "עסק". בפלי"ם, נודע יוס'לה בעקשנותו ודבקותו למשימה. היטיב להגדירו אליעזר טל, מבכירי הפלי"ם: "יוסף דרור הינו נציג טפוסי של זרם מתנדבים... שבכול מעשיהם ניתן להבחין, מחד בנאמנותם... ומאידך, במעצורים מוסריים... יוסף הביא עמו... גם קשיות-עורף, התמדה, יכולת ומקוריות בבצוע...". תוך שעתיים – בהן הוא סרק בתי-מרקחת רבים ברומא ע"מ לרכוש מעט מלח-ברטולדי, תחליף, שהיה דרוש לשיפור פעולת מנגנון ההפעלה של המוקש המאולתר - הוא חזר לעדה והודיע שיש לו את כל הדרוש וכי דרושים לו כ-48 שעות להכנות ונסיעה ליעד בבארי.

ב-5 באפריל, החל מרוץ עם הזמן בשני נתיבים. בנתיב אחד - שהשתרע לכול אורכה של איטליה, מבסיס מג'נטה בצפון עבור ברומא ולאחר מכן, ב'גבעה', בסיס הפלי"ם ליד גאאטה בחוף המערבי ועד לבארי בחוף המזרחי - הועבר צוות המבצעים על ציודו לקרבת היעד ובנתיב השני נוהלו מגעים שנועדו לגרום ל'לינו' להישאר בנמל לכמה ימים נוספים. כאמור, מסמכי הספינה היו כשרים והיה חשש, ש"הצפור תברח מהקן" בגמר התיקונים. בנתיב זה, שהיה כרוך במגעים עם האיטלקים, טיפלה עדה ובנתיב הארגוני-מבצעי, מוניה. כהרגלה, פנתה עדה ישר לראש, במקרה זה, מפכ"ל המשטרה, וביקשה שיעכב את 'לינו' לכמה ימים וכי מדובר "בשאלה של חיים או מוות". תגובתו, "מדוע לא תטביעו את האוניה ?" הדהימה את עדה. יחד עם זאת הוא הודיע "שבלי סיבה מתקבלת על הדעת... לא אוכל לתת לכם יותר מ- 3-4 שעות נוספות" ואילו לדברי אבריאל: "עדה סרני הייתה אצל דה-גספרי [ראש הממשלה] ופעלה למען עיכובה". גרסת אבריאל אינה מתקבלת על דעתי. לא נראה לי שבנושא מוגדר זה עדה הייתה מערבת את ראש הממשלה. אכן עדה ויהודה ארזי נפגשו עם דה גספרי, אך היה זה לאחר פרשת 'לינו' ונושא השיחה היה פעילות אוניות הרכש במימי איטליה, כפי שסיכמה אותו עדה בתשובה לשאלת דה-גספרי: "ובכן, מה עלינו לעשות למענכם ?" "לעצום עין ואם אפשר שתי עיניים, לגבי פעולותינו באיטליה". לדברי עדה "מסורת [הקשר עם צמרת המימשל] נמשכה [מתקופת ההעפלה] גם בעניין הנשק".

עד מהרה נמצא "הנימוק" הנדרש לעיכוב 'לינו'. התברר, שספינות-עץ איטלקיות חייבות באישור מיוחד להובלת נשק. אישור כזה לא היה ל'לינו' ותהליך קבלת האישור נתמשך בהתאם להנחיות המפכ"ל. ב-6 באפריל התרגשה צרה חדשה – משחתת בריטית נכנסה לנמל והתקשרה למזח בקרבת 'לינו' ועם רדת החשיכה האירה... בזרקוריה את הספינה וזאת בנוסף לשמירה איטלקית מוגברת שהוצבה על המזח. עדה פנתה "לקצין הבכיר מהצי והבעתי תדהמה...שהותר לאונית-מלחמה בריטית להיכנס לנמל איטלקי כדי להציב שמירה על אוניה איטלקית".

בינתיים, התנהלה פעילות קדחתנית בנתיב המבצעי. יוס'לה הקדים להגיע לבארי, כשבדרכו הוא אסף את 'הגדעוני' אבינועם קופשטין-אדם עם מכשיר קשר ושני ימאי הפלי"ם בני קרביץ (בתמונה משמאל) ומאיר פלק (בתמונה מימין), והחל לסייר בנמל. מוניה הגיע לבארי ב- 8 באפריל בבוקר. כהרגלו, נכנס מוניה מיד לכל פרט ופרט, הן בתכנית המבצעית, שיוס'לה הספיק לגבש והן בצד הארגוני ופרטי הציוד הנדרש. הצעתו לשינוי התכנית גרמה למתח בין השניים, אך לבסוף הוא הצליח בכוח אישיותו

לשנות את האווירה ויעידו על כך דברים, שאמר יוס'לה כמה שנים לאחר מכן: "הגיע למקום [בארי] מוניה מרדור ובקור-רוח ושיקול דעת סייע לתכנון יעיל ומדוקדק".

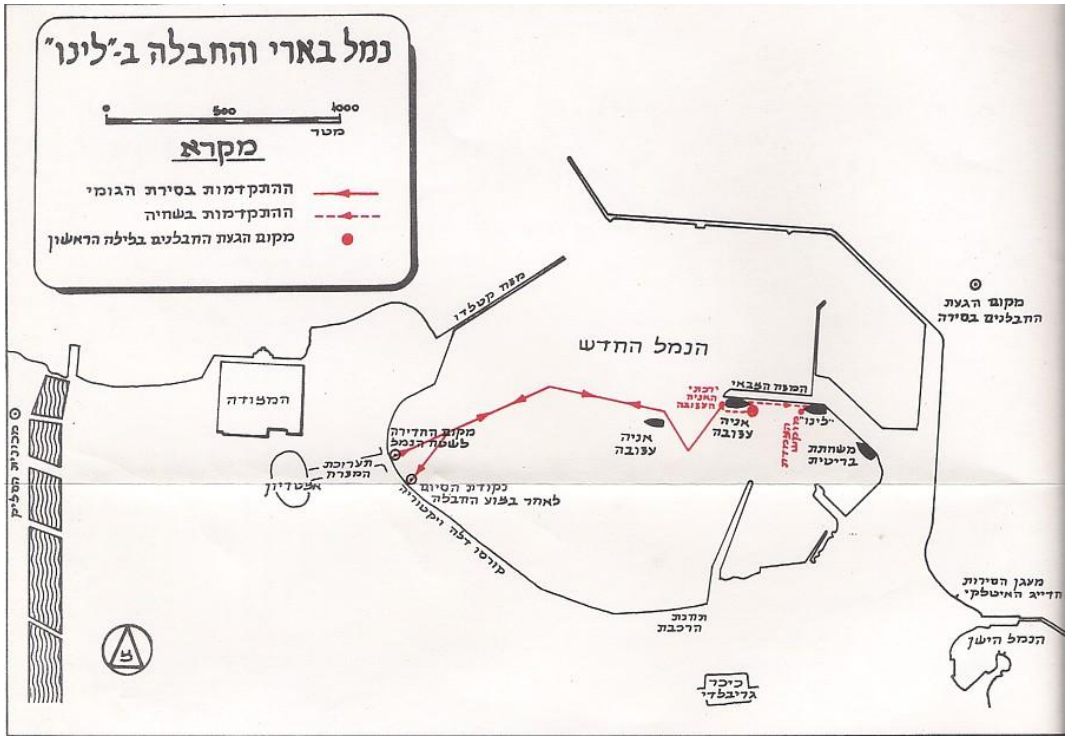

בשל החשש ש'לינו' תעזוב את הנמל בחסות המשחתת הבריטית, הוחלט לפעול עוד באותו לילה. בהתאם לתכנית, הורדה למימי הנמל סירת גומי, שיועדה לקרב את החבלנים ליעד ולאסוף אותם לאחר מעשה. מאיר השיט אותם לקרבת המטרה ושני החבלנים, יוס'לה ובני, שחו עם המוקש והצליחו להגיע עד למרחק של 20 מ' מ'לינו', אך זרקורי המשחתת הבריטית והשמירה הערה סביבה, מנעו מהם לסגור את המרחק. ב-9 באפריל 02.30 לפנות בוקר, לאחר שהות ארוכה במים הקרים, הם נאלצו להשליך את המוקש למימי הנמל (ללא מנגנוני ההפעלה וההשהיה) ולחזור ב"ידיים ריקות"...

מברק שנשלח לשאול מבטא את נחישות האנשים: "ל'אור' מ'בן' [מוניה]. 9.4.48. אע"פ שהחוליה היתה הלילה בקרבת 'השחרחורת' [כינוי נוסף של 'לינו'] והגיעה עד למרחק של 20 מ', לא עלה בידם להשיג את המבוקש. בגלל עירות [ערנות] המקומיים והתאורה של הצף [המשחתת] של 'המנוולים' [כינוי הבריטים]. הננו מוכנים לנסיון נוסף הלילה, לאחר שיתברר המצב". שאול, השיב במלה אחת, "חזק". ואכן, לאחר כמה שעות שינה, הם אילתרו מוקש נוסף ועם חשיכה חזרו לנמל. לרווחתם, במשך היום יצאה המשחתת הבריטית מהנמל, קרוב לוודאי, בשל מחאה איטלקית כתוצאה מפניית עדה. עד מהרה הם הגיעו ל'לינו' והצמידו את המוקש בתחתית הקוער, בחרטום הספינה, מ"תחת לאף" של קבוצת שוטרים שישבה סביב מדורה במרחק 10 מ' מהם. נותר להם רק לקוות, שמנגנון ההפעלה וההשהיה המאולתר, יעשה את שלו "כמתוכנן" כעבור כשעתיים (בסביבות שעה 03.00 לפנות בוקר, 10 לאפריל 1948).

בשובם לנקודת היציאה מהנמל, הופעלה תכנית הנסיגה, שאמורה הייתה להרחיק את המעורבים במבצע לבסיס 'הגבעה', מרחק של כ- 400 ק"מ מבארי. רק בעת עצירה בדרך, שאל מוניה את יוס'לה, "אם הוא בטוח שהמוקש הודבק בסדר ומתי עלולה... לבוא ההתפוצצות... הוא ענה לי כי לפי חישוביו צריך היה המוקש לפעול 2 - 1.5 שעות לאחר הצמדתו... ההתפוצצות אירעה [אמורה

להתרחש בשעה] 2.30 עד 3, אם המוקש פעל בכלל...". בלבו, יוס'לה התייסר והתחבט: "בתוך המכונית, רטובים ודחוסים, נרדמו כולם ואילו אני הייתי ער והספק מכרסם בלבי... הגענו לבסיס... ודרשתי להתחיל מיד בהכנת פעולה שנייה, במקרה שיתברר שהמוקש לא פעל... מוניה ואני נסענו לרומא... שם נתבשרנו: המוקש פעל. האוניה שקעה...". לדברי עדה, היה זה מפקד הצי, שטלפן אליה בסביבות שעה 09.30 ובישר לה על "מוקש שהתפוצץ תחת 'לינו' לפני חצי שעה... ואין שום עקבות של המבצעים" וכתוצאה מכך, פשטה בבארי שמועה "שהבריטים הם שחיבלו באוניה"; ואילו ידידיו היוגוסלבים של שיי'קה דן אמרו לו: "אפילו לא תודה בכך, יודעים אנו שהטבעת ה'לינו' באיטליה היא מלאכה שלכם".

חמישה ימים לאחר שב-ג הסמיך את שאול להפעיל מעשי חבלה, הסתיים מבצע 'שלל – 2' בהצלחה[5]. לפנות ערב דווח שאול ארצה: "הישמעאלית 'הבנימינית' [אחד מכינויי איטליה] שוקעה... לחברינו שלום". למחרת היום, ב- 11 באפריל 1948, הבריק 'הלל'- ישראל גלילי אל 'בן'–מוניה מרדור: "שלום אחא. בשורת קיצה של 'הישמעאלית' מלאת התוכן – הרנינה לב כולנו. נזכרתי בפגישתנו הראשונה בחיפה, בשכבר הימים ושמחתי משנה שמחה, שהרי הפעם היית משוחרר מן הייסורים של אז. לא כן ?". כאמור, מוניה היה מעורב באסון 'הפטריה'.

הגעת משלוח 'נורה' למעגן תל-אביב ב-1 באפריל - רבות בזכות המלווה, בן ירושלמי - מחד ומניעת הגעת משלוח 'לינו' ב-10 באפריל מאידך, תרמו מידית להצלחת מבצע 'נחשון'. בעוד המשלוח הערבי "נח בשלום" בבטנה של 'לינו' בנמל בארי, סיכם לעצמו מוניה (שחזר בינתיים ארצה, עקב התקף קדחת-מלטה) את המבצע: "הברית שנכרתה בינינו לבין מטענה של 'לינו', קבעה את המשך התעניינותנו... רבו השמועות שהשלטונות [האיטלקיים] בודקים... את האפשרויות להציל את הנשק... ללא קביעת גורלו... [או] יימסר לבעליו... או... למחסני הצבא האיטלקי. כנראה שאפשרות שלישית לא הביאו... בחשבון... אנו לא יכולנו לוותר על בעלותנו...". צדק מי שאמר "שעם האכילה בא התיאבון". תם מבצע 'שלל-2' ולא נשלם. הערבים לא נואשו מצינור אספקה זה: "מגעים בין צ'כוסלובקיה לסוריה על מכירת נשק נוסף נמשכו גם אחרי תקרית 'לינו', אך ללא תוצאות". כחמישה חודשים לאחר מכן הגיע לסיומו מבצע 'שלל-3' - השתלטות על ספינה איטלקית אחרת, 'ארג'ירו', שהובילה את המטען של 'לינו', והעברת הנשק לנמל חיפה.

[5]. חוליה נוספת במסורת הפלי"ם, שהתגבשה ב"בית מדרשו" של יוחאי בן-נון, מקים חולית החבלה ב-1945.